

УДК 349.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.13>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЛІСІВ НА ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЯХ ЗЕМЕЛЬ

Шарапова С.В.,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри земельного та аграрного права,**Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ORCID: 0000-0001-6731-7772

Шарапова С.В. Особливості правового режиму лісів на окремих категоріях земель.

Статтю присвячено актуальним питанням охорони, захисту, використання та відтворення лісів, розташованих на землях природно-заповідного фонду, землях оборони та на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення.

Детально проаналізовані особливості правового режиму лісів на окремих категоріях земель, їх охорони, використання та відтворення. Підкреслюється, що особливості взаємодії лісів та земель, на яких вони розташовані, полягають у тісному екологічному та функціональному зв'язку між лісовим покривом і ґрунтовим середовищем.

Акцентовано увагу, що ліси, розташовані на територіях природно-заповідного фонду, наділені особливим екологічним статусом, оскільки відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття, підтриманні екологічної рівноваги, захисті ґрунтів та інших природних процесів. З огляду на це, їх охорона та використання потребують спеціального правового регулювання і дотримання посиленого природоохоронного режиму, що забезпечує мінімальне втручання людини та максимальне збереження природного середовища.

Окремо розглядаються особливості правового режиму лісів, які знаходяться на землях оборони. Зазначається, що ліси на землях оборони виконують не тільки екологічні, захисні, а також й важливі стратегічні функції та слугують природним бар'єром й сприяють маскуванню об'єктів військової інфраструктури. Наголошується, що специфіка правового режиму земель оборони зумовлює необхідність особливого підходу до організації охорони, використання та відтворення лісів.

Підкреслюється, що особливості правового режиму лісів на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, визначаються з урахуванням специфіки правового режиму цих територій та вимог екологічної та радіаційної безпеки.

З'ясовано, що суттєвою рисою правового режиму лісів, розташованих на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, які зазнали радіоактивного забруднення, є те, що їх охорона та використання не обмежуються лише лісогосподарськими цілями, а передусім орієнтовані на екологічну стабілізацію цих територій.

Ключові слова: землі, ліс, охорона, правовий режим, природно-заповідний фонд, землі оборони, зона відчуження.

Sharapova S.V. Peculiarities of the legal regime of forests on certain categories of land.

The article is devoted to the topical issues of protection, defense, use and reproduction of forests located on the lands of the natural reserve fund, defense lands and land plots of the exclusion and unconditional (mandatory) resettlement zones that have been subjected to radioactive contamination.

The author analyzes in detail the peculiarities of the legal regime of forests on certain categories of land, their protection, use and reproduction. The author emphasizes that the peculiarities of interaction between forests and the lands on which they are located are based on the close ecological and functional connection between forest cover and soil environment.

It is emphasized that forests located in the territories of the nature reserve fund have a special environmental status, as they play an important role in conserving biodiversity, maintaining ecological balance, protecting soil and other natural processes. In view of this, their protection and use require special legal regulation and compliance with an enhanced environmental protection regime that ensures minimal human interference and maximum preservation of the natural environment.

The author also considers the specifics of the legal regime of forests located on defense lands. It is noted that forests on defense lands perform not only environmental, protective, but also important strategic functions and serve as a natural barrier and contribute to the camouflage of military

infrastructure facilities. The author emphasizes that the specifics of the legal regime of defense lands necessitate a special approach to the organization of forest protection, use and reproduction.

It is emphasized that the peculiarities of the legal regime of forests on the land plots of the exclusion and unconditional (mandatory) resettlement zones that have been subject to radioactive contamination are determined taking into account the specifics of the legal regime of these territories and the requirements of environmental and radiation safety.

It is found that a significant feature of the legal regime of forests located on the land plots of the exclusion and unconditional (mandatory) resettlement zones which have been subjected to radioactive contamination is that their protection and use are not limited to forestry purposes, but are primarily focused on the environmental stabilization of these territories.

Key words: land, forest, protection, legal regime, nature reserve fund, defense land, exclusion zone.

Постановка проблеми. Глава 20 «Особливості охорони, захисту, використання та відтворення лісів на окремих категоріях земель» Лісового кодексу України містить нормативне закріплення спеціального правового режиму лісів, що розташовані на землях природно-заповідного фонду, землях оборони та на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення. Однак, незважаючи на сам факт закріплення такої глави у ЛК України, її зміст виявляється недостатньо конкретизованим, що створює низку правозастосовчих і наукових проблем. По-перше, положення глави ґрунтується на відсылках до спеціальних законів, не визначаючи механізмів охорони, захисту або відтворення лісів на згаданих категоріях земель. По-друге, відсутність положень про інші категорії земель, на яких фактично розташовані ліси (приміром, землі сільськогосподарського призначення), залишає поза увагою значну частину лісових екосистем, які формуються поза межами лісового фонду, зокрема шляхом самозалісення або внаслідок припинення господарської діяльності. Отже, постановка проблеми полягає у необхідності вдосконалення правового регулювання використання та охорони лісів на окремих категоріях земель та наукового аналізу низки питань, які виникають у зазначеній сфері.

Стан опрацювання проблематики. Питання особливостей використання земель лісогосподарського призначення, а також охорони та відтворення лісів розглядалися в роботах таких вчених, як: П.Ф. Кулинич, І.І. Каракаша, Т.В. Лісової, М.М. Заверюхи, Ю.О. Удовенко та ін.

Метою статті є дослідження особливостей правового режиму лісів на окремих категоріях земель, їх охорони, використання та відтворення.

Виклад основного матеріалу. Землі лісогосподарського призначення мають спеціальний правовий режим, який зумовлює особливий порядок використання, охорони та відновлення як лісів, так і самих земель. Тому взаємодія між лісами та землями лісогосподарського призначення характеризується взаємозалежністю їх природних властивостей.

Особливості взаємодії лісів та земель, на яких вони розташовані, полягають у тісному екологічному та функціональному зв'язку між лісовим покривом і ґрунтовим середовищем. Ліси не лише розміщуються на певному виді земель, а й безпосередньо впливають на їх властивості – формують гумусовий шар, запобігають ерозійним процесам, сприяють накопиченню вологи та регулюванню гідрологічного режиму. Водночас якість, структура й правовий режим земельної ділянки визначають можливість розвитку, складу і відтворення лісових екосистем.

Використання лісів на землях, що належать до інших категорій, окрім лісогосподарського призначення, має свої правові та функціональні особливості. Лісові насадження можуть зростати на землях природно-заповідного фонду, сільськогосподарського призначення, оборони, промисловості, транспорту, водного фонду, рекреаційного призначення тощо. Так, статтями 100, 101 та 102 Лісового кодексу України встановлюються особливості правового регулювання щодо охорони, захисту, використання та відтворення лісів на окремих категоріях земель, а саме: землях природно-заповідного фонду, землях оборони та на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення.

Відповідно до ст. 100 Лісового кодексу України порядок охорони, захисту, використання та відтворення лісів на землях природно-заповідного фонду визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших актів законодавства.

Ліси, що знаходяться в межах територій природно-заповідного фонду, мають особливий екологічний статус, вони виконують важливі функції у підтриманні екологічної рівноваги, збереженні біорізноманіття, захисті ґрунтів тощо. У зв'язку з цим, охорона та використання таких лісів потребують спеціального правового регулювання та дотримання особливого природоохоронного режиму.

Ліси, що знаходяться на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, а також в межах пралісів, квазіпралісів та природних лісів, розташованих поза межами територій та об'єктів ПЗФ,

належать до лісів природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення. Такі лісові ділянки, виконують природоохоронні, естетичні функції, є об'єктами науково-дослідних робіт на довгочасну перспективу, а також сприяють збереженню унікальних та інших особливо цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів [1].

Законодавством передбачена класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» до складу цього фонду включаються природні території та об'єкти, серед яких: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища. До штучно створених об'єктів належать ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва [2].

Для кожного об'єкту ПЗФ встановлені окремі вимоги щодо дозволених або заборонених видів діяльності, у тому числі використання лісів та здійснення лісгосподарських заходів.

Приміром, статтею 16 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» встановлені вимоги щодо охорони природних комплексів та об'єктів природних заповідників, серед яких є заборона будь-якої господарської та іншої діяльності на їх території, в тому числі й заборона на усі види лісокористування, а також заготівлю кормових трав, лікарських та інших рослин, квітів тощо.

В свою чергу, для біосферних заповідників передбачено диференційований режим охорони, використання та відтворення природних комплексів відповідно до функціонального зонування території. Зокрема, до зони антропогенних ландшафтів біосферних заповідників належать ділянки, на яких здійснюється традиційне землекористування, лісокористування, водокористування, розміщуються об'єкти рекреації та інші форми господарського освоєння (ст. 18 Закону).

На території національних природних парків, у зоні регульованої рекреації, забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство, мисливство та інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони (ст. 21 Закону).

Отже, як бачимо, на землях природно-заповідного фонду, де можуть бути розташовані ліси, господарська діяльність істотно обмежується або забороняється, на відміну від лісів, що знаходяться на землях лісгосподарського призначення, де ліс виконує переважно господарські цілі, а також захисні та екологічні.

Таким чином, ліси на землях природно-заповідного фонду мають особливий статус, а їх використання допускається лише у межах, що не порушують природоохоронний режим об'єктів ПЗФ. Лісокористування в межах природно-заповідного фонду має переважно рекреаційний, науковий та освітній характер. Господарська діяльність, пов'язана з використанням лісових ресурсів, у тому числі заготівля деревини, суворо обмежена або повністю заборонена. Відтворення лісів у межах ПЗФ повинно відбуватися переважно природним шляхом, при цьому, закладення нових лісових насаджень здійснюється лише у разі крайньої потреби за погодженням з науковими установами.

Охорона лісів у межах природно-заповідного фонду реалізується через систему екологічних та організаційних заходів. Забороняється рубання дерев, за винятком санітарних заходів, які здійснюються за спеціальним дозволом і тільки у разі необхідності. Захист лісів включає профілактику пожеж, боротьбу з хворобами та шкідниками тощо.

Згідно з п. 6 Порядку організації охорони і захисту лісів, затвердженого Постановою КМУ від 20 травня 2022 р. № 612, захист лісів від шкідників і хвороб, збереження від ослаблення та іншого негативного впливу в межах територій природно-заповідного фонду здійснюються з дотриманням вимог щодо організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів та об'єктів, встановлених Законом України «Про природно-заповідний фонд України» [3].

Отже, ліси на землях природно-заповідного фонду розглядаються не як ресурс, що підлягає господарському освоєнню, а як унікальний об'єкт охорони, який потребує збереження. Вони мають виняткову екологічну, наукову, освітню цінність, що обумовлює необхідність запровадження спеціального правового режиму, який передбачає суттєві обмеження будь-якої діяльності людини, здатної порушити природні процеси або змінити екосистемну рівновагу.

Відповідно до ст. 101 Лісового кодексу України, ліси, розташовані на землях оборони, призначені для розміщення і постійної діяльності військових частин, установ, військово-навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до закону.

Згідно з ч. 2 зазначеної статті охорона, захист, використання та відтворення лісів на землях оборони проводяться спеціалізованими лісгосподарськими підрозділами з урахуванням режиму цих територій в порядку, встановленому Законом України «Про використання земель оборони», Лісовим кодексом та іншими актами законодавства.

При цьому, необхідно підкреслити, що в Законі України «Про використання земель оборони» [4] конкретні норми щодо охорони, захисту, використання та відтворення лісів взагалі відсутні.

Відповідно до норм вказаного Закону військовим частинам для виконання покладених на них функцій та завдань надаються у постійне користування земельні ділянки (ч. 1 ст. 2 Закону), військові частини зобов'язані використовувати надані їм земельні ділянки відповідно до вимог земельного і природоохоронного законодавства та з дотриманням вимог щодо забезпечення безпеки населення у процесі проведення ними постійної діяльності (ч. 4 ст. 2 Закону).

Згідно з чинним законодавством, землі оборони можуть перебувати лише у державній власності та використовуватися для розміщення об'єктів, необхідних для виконання завдань у сфері оборони та національної безпеки. Ліси на цих землях включаються до складу державного лісового фонду України, проте їх використання має свої особливості. Використання лісових ресурсів на землях оборони обмежується виключно цілями, пов'язаними з виконанням оборонних завдань. Крім цього, загальне землекористування, а також лісокористування на землях оборони, як правило, заборонено або обмежено.

В деяких випадках, як от, відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про використання земель оборони», військові частини за погодженням з органами місцевого самоврядування або місцевими органами виконавчої влади та в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, можуть дозволяти фізичним і юридичним особам вирощувати сільськогосподарські культури, випасати худобу та заготовляти сіно на землях, наданих їм у постійне користування [4].

Відомо, що ліси на землях оборони виконують не тільки екологічні, захисні, а також й важливі стратегічні функції. Вони слугують природним бар'єром та сприяють маскуванню об'єктів військової інфраструктури. Отже, специфіка правового режиму земель оборони зумовлює необхідність особливого підходу до організації охорони, використання та відтворення лісів. Заготівля деревини, санітарні рубки, протипожежні заходи та інші види лісгосподарських робіт здійснюються лише за погодженням з Міністерством оборони України.

Охорона лісів на землях оборони здійснюється як за загальними правилами, відповідно до вимог Земельного кодексу та Закону України «Про охорону земель», так і з урахуванням специфіки військових об'єктів. Забезпечення охорони лісів на землях оборони покладається на спеціалізовані підрозділи Міністерства оборони України та лісгосподарські підприємства.

Деякі питання щодо використання лісів під час проведення заходів бойової підготовки Збройних Сил та запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного характеру, врегульовані Постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 651, якою затверджено Порядок взаємодії командирів (начальників) військових частин із спеціалізованими державними лісгосподарськими підприємствами, іншими державними підприємствами, установами та організаціями, у яких утворено спеціалізовані лісгосподарські підрозділи, під час проведення заходів бойової підготовки Збройних Сил [5].

Згідно з п. 2 зазначеної Постанови, ведення лісового господарства на лісових ділянках навколо полігонів, у межах заборонених зон навколо арсеналів, баз і складів, на яких зберігаються військові засоби ураження і компоненти рідкого ракетного палива, здійснюється лісгосподарськими підприємствами за погодженням з командирами (начальниками) військових частин.

У рамках взаємодії командирів військових частин із спеціалізованими державними лісгосподарськими підприємствами, останні зобов'язані: погоджувати плани ліквідації лісових пожеж з командирами військових частин, що визначені у такому плані; забезпечити негайне виведення деревини та її залишків після санітарних рубок лісу, підтримувати ліси у задовільному санітарному стані; у разі виявлення вибухонебезпечних предметів негайно доповідати про це командиру (начальнику) військової частини, вжити заходів до огороження цього місця та недопущення до нього сторонніх осіб тощо.

На командирів (начальників) військових частин також покладені відповідні обов'язки, зокрема: брати участь у розробленні разом з лісгосподарськими підприємствами планів ліквідації лісових пожеж; інформувати щомісяця керівника лісгосподарського підприємства щодо строків та районів проведення навчань, вправ стрільб (пусків ракет, бомбометань тощо); вживати заходів мінімізації заподіяння шкоди лісам під час проведення навчань, вправ стрільб (пусків ракет, бомбометань тощо) та ін.

При цьому, як обґрунтовано зазначається у науковій літературі, однією з проблем залишається відсутність належного правового регулювання ведення лісового господарства на землях оборони.

Як наголошують О. Чернецький, А. Чернецька, досліджуючи питання щодо ведення лісового господарства на землях, наданих для потреб оборони, що «у період з 1991 р. по 21.07.1997 р. Міноборони користувалось наказом Міністра оборони колишнього СРСР від 08.07.1966 № 161, а після цієї дати – двічі видавало накази, якими затверджувались положення про ведення лісового

господарства на землях оборони (положення, затверджені наказами Міністра оборони України від 21.01.1997 р. № 22 та від 28.07.2011 р. № 458). Однак, у грудні 2011 року наказ Міністра оборони України від 28.07.2011 р. № 458 був скасований, а отже, і були скасовані й положення, які ним вводились в дію» [6, с. 83]. Таким чином, як наголошують вчені, з грудня 2011 року в Міноборони відсутній порядок ведення лісового господарства на землях оборони, що не могло не позначитись на відповідній діяльності лісгосподарських підприємств оборонного сектору [6, с. 83].

Підкреслимо, що Статутом внутрішньої служби збройних сил України, затвердженим Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV, закріпленні деякі правила та обов'язки військовослужбовців щодо природокористування та охорони довкілля. Так, п. 196 Статуту передбачено, що Командир військової частини відповідає за стан екологічної безпеки військової частини. Кожен військовослужбовець повинен дбати про раціональне користування природними ресурсами (природокористування) та охорону довкілля, утримуватися від дій, які можуть спричинити забруднення землі, водних ресурсів та повітря або заподіяти шкоду рослинному чи тваринному світові [7].

Крім цього, для запобігання негативному впливу військ на довкілля у військовій частині щорічно складається план екологічного забезпечення, у якому відображаються заходи раціонального природокористування та охорони довкілля в пункті постійної дислокації, в районах розташування, проведення занять, навчань, маневрів та на маршрутах пересування підрозділів (військ), а також заходи виховного та освітнього характеру з питань екологічної безпеки (п. 197 Статуту).

Як бачимо, ліси на землях оборони мають особливий режим правового регулювання, що поєднує екологічні та стратегічні аспекти. Охорона, використання та відтворення лісів потребують міжвідомчої координації, дотримання екологічного законодавства та врахування національних інтересів у сфері оборони. Використання та догляд за такими лісами здійснюється з урахуванням того, що звичайна господарська діяльність може бути несумісною з оборонною специфікою територій.

Відповідно до ст. 102 Лісового кодексу України, охорона, захист, використання та відтворення лісів на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, здійснюються в порядку, встановленому Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», Лісовим кодексом України та іншими актами законодавства.

Особливості правового режиму лісів на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, визначаються з урахуванням специфіки правового режиму цих територій та вимог екологічної та радіаційної безпеки.

Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» встановлений перелік видів діяльності, яка заборонена у зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення. Так, згідно ст. 12 зазначеного Закону, на цих територіях забороняється: ведення сільськогосподарської, лісгосподарської, виробничої та іншої діяльності без спеціального дозволу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері управління зоною відчуження та зоною безумовного (обов'язкового) відселення; перегін тварин та сплав лісу; заготівля і вивезення рослинних кормів, лікарських рослин, грибів, ягід та інших продуктів побічного лісокористування, за винятком зразків для наукових цілей тощо [8].

Ліси у зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення мають особливий статус, і будь-яке лісокористування на цих територіях є обмеженим або забороненим.

Щодо проведення лісозаготівель, а також заготівлі деревини для господарських потреб, то за винятком спеціальних заходів, спрямованих на запобігання пожежам або усунення аварійних насаджень, така діяльність також підлягає забороні.

Необхідно підкреслити, що аварія на Чорнобильській АЕС спричинила радіоактивне забруднення лісових масивів України, що зумовило потребу у перегляді чинної системи ведення лісового господарства та запровадженні низки обмежень і заборон щодо різних видів лісокористування.

Так, на початку 1990-х років у 30-кілометровій зоні навколо Чорнобильської АЕС було відновлено діяльність лісгосподарського підприємства, що здійснювало догляд за лісами зони відчуження. Для нормативного регулювання його функціонування науковцями у 1995 році були розроблені «Тимчасові рекомендації щодо проведення еколого-лісівничих заходів у лісах 30-км зони ЧАЕС». Водночас радіаційна обстановка в лісових екосистемах, як і на інших забруднених територіях, зазнавала змін, насамперед унаслідок розпаду радіонуклідів. Це обумовило необхідність перегляду концептуальних засад ведення лісового господарства та лісокористування на радіоактивно забруднених землях. У подальшому науковці розробили «Методичні рекомендації з реабілітації лісів на територіях забруднених радіонуклідами внаслідок аварії на ЧАЕС», 2006 р. та «Методику обстеження радіаційно забруднених лісів з метою їх реабілітації (на період 2010-2015 рр.)», 2010 р. [9, с. 83].

На сьогодні, у зв'язку з відсутністю єдиного документа державного планування розвитку територій у зоні відчуження та змінами на майданчику Чорнобильської АЕС, що значно підвищили рівень радіаційної безпеки та знизили негативний вплив на навколишнє природне середовище, Кабінетом Міністрів України від 23 січня 2024 р. № 49-р схвалено Стратегію розвитку територій у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення на 2024-2032 роки [10]. Одними із завдань, передбачених вказаною Стратегією, є забезпечення відтворення лісів, притаманних території зони відчуження; поліпшення якісного складу лісів, підвищення їх продуктивності та біологічної стійкості; створення сучасної системи запобігання, раннього реагування та гасіння лісових пожеж із забезпеченням радіаційної безпеки; підвищення лісистості, зокрема в результаті лісовідтворення на ділянках, не вкритих лісом тощо.

Отже, основною особливістю правового режиму лісів, розташованих на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, є те, що їх охорона та використання не обмежуються лісогосподарськими цілями та насамперед спрямовані на стабілізацію екологічної ситуації в межах цих територій.

Висновки. Правовий режим лісів на окремих категоріях земель, а саме: землях природно-заповідного фонду, землях оборони та на земельних ділянках зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення, має міжгалузевий характер та визнається пріоритетом охоронної функції над економічною. Крім цього, розташування лісів на землях окремих категорій створює певний правовий дисбаланс. Так, з одного боку, такі ліси мають важливу екологічну та захисну функції, а з іншого – не охоплюються спеціальним лісовим правовим режимом, що ускладнює їх ефективну охорону, використання та відтворення. Отже, проблематика охорони, використання та відтворення лісів на окремих категоріях земель вимагає подальшого наукового осмислення та вдосконалення механізмів правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 р. № 733. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-%D0%BF#Text>.
2. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.
3. Про затвердження Порядку організації охорони і захисту лісів: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2022 р. № 612. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/612-2022-%D0%BF?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2#Text>.
4. Про використання земель оборони: Закон України від 27 листопада 2003 року № 1345-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 209.
5. Про затвердження Порядку взаємодії командирів (начальників) військових частин із спеціалізованими державними лісогосподарськими підприємствами, іншими державними підприємствами, установами та організаціями, у яких утворено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи, під час проведення заходів бойової підготовки Збройних Сил: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 651. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-2013-%D0%BF#Text>.
6. Чернецький О., Чернецька А. Проблемні аспекти ведення лісового господарства на землях оборони. *Social development and Security*. Vol. 10. № 4. 2020. URL: <https://media.neliti.com/media/publications/541565-problematic-aspects-of-forest-management-14ccfe4d.pdf>.
7. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 березня 1999 року № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 194.
8. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27 лютого 1991 р. № 791а-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 16. Ст. 198.
9. Краснов В., Жуковський О., Курбет Т. Теорія і практика радіоекологічних досліджень у лісах України: результати і перспективи розвитку. *Лісівнича освіта і наука: стан, проблеми та перспективи розвитку* : збірник наукових праць VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Ломжа – Малин, 21.03.2024 / Наукові редактори: А. Борусевич, П. Поніхтера, І. Іванюк. Ч. 2. Ломжа: Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща; Малин: Малинський Фаховий Коледж, Україна. Видавництво: MANS в Ломжі, 2024. 308 с.
10. Про схвалення Стратегії розвитку територій у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення на 2024-2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січня 2024 р. № 49-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/49-2024-%D1%80?find=1&text=%D0%BB%D1%96%D1%81#w1_1.